РУПСКОТО ИЛИ РУПАЛАНСКОТО

БЪЛГАРСКО НАСЕЛЕНИЕ И НАРѢЧИЕ.

Съ името *Рупци* сѫ извѣстни не само Българитѣ въ Пловдинската нахия *Рупчосъ*, която лежи по сѣверозападнитѣ отлози на Родопитѣ [1]), но названието Рупци носи такожде и една часть отъ Българското население въ Бургашкий окрѫгъ, по объемътъ му прѣди войната. Въ Хасковско, по дѣсний брѣгъ на Марица па и въ Старо-Загорско и Чирпанско по двата брѣга на тая рѣка, по-голѣмата часть отъ Българското население носи името *Рупалани*, а въ Енесъ и Димотика Българското население по край Марица, гърцитѣ и турцитѣ го наричатъ *Рупалии*. Наричатъ ли тия Българи сами себе си съ друго нѣкое особенно име, не сьмь можелъ до сега да удиря. Тѣ се отличаватъ отъ северо-источнитѣ и западнитѣ Българи въобще по нарѣчието, носението и въ домашний животъ, а поменѫтитѣ названия особенно сѫ распространени въ Тракия на длъжь по Марица, дѣто двата елемента сѫ въ съприкосновение. Думитѣ Рупци и Рупалани иматъ значение като на прѣзрително наименование[2]). Въ замѣнъ на това, по нѣкои мѣста, наричаннитѣ Рупци и Рупалани прѣкорьосватъ другитѣ Тракийски Българи съ названието *Турлаци*[3]).

---

[1]) По-подробно за нахията Рупчосъ и за Българското нарѣчие по тия страни, ще говоримъ въ пѫтуванието си по тия мѣста 1882.

[2]) Освѣнъ въ говорението дѣто названието Рупалани се употрѣблява като прѣзрително наименование, то се е спазило още и въ пѣснитѣ. Въ една Бълг. пѣсень пѣяна въ Старо-Загорско и Чирпанско прѣкорьосва се една мома защото се оженила за рупалана:

«Да е зела бар' челяка,
Ами зела рупалана.»

[3]) *Турлакъ* наричатъ въ Ист. Тракия обикновенно всякой пришлецъ отъ кѫдѣ източна България, особенно пакъ наричатъ турлаци тия Българи, които малко по' на западъ отъ Сливенъ живѣятъ по южнитѣ отлози

За названието Рупци и Рупалани менѣ сѫ извѣстни само двѣ мнѣния, които ми се виждать и безосновни. Едни мислятъ и умодаватъ, че тѣ се нарѣкли и наричатъ се Рупци отъ планината Рудопа (рудопци-рупци). Но у Българитѣ, а особенно у безкнижнитѣ едва ли се чуе името Рудопа: Рудопскитѣ планини наричатъ тѣ *Доспатъ*. На това още противорѣчатъ и свѣденията, че наименованието Рупци носятъ и Българи които живѣѭтъ далечь отъ Рудопитѣ (каквото въ Бургашкий окрѫгъ), макаръ че по-голѣмата часть отъ Рупцитѣ и да живѣе повечето по Рудопскитѣ планини. Други произвеждатъ названието Рупци отъ баснословното прѣдание ужь, че помацитѣ въ Рудопитѣ се истурчили, защото не рачили да плащатъ повишението на харачитѣ отъ три пари на 7 пари, а наричаннитѣ днесь Рупци, християни, като не рачили да се истурчатъ, приели да плащатъ още повече покаченний харачь, по рупъ, т. е. по 10 пари, и отъ това плащание харачьтъ по рупъ се нарекли ужь Рупци.[4])

на балкана, до Бургасъ и отвѫдъ балканътъ пакъ отъ Варненско, та до кѫдѣ Шуменско, Разградско и Ески-джумайско. Това, както се види е подмѣтание и загатвание за смѣшението на тѫдѣшнитѣ жители съ турскитѣ и татарскитѣ по-напрѣдъ племена (Кумани, Узи (гагаузи) Печенѣги и Ногайци), а може и съ самитѣ Българи по́ отколѣ *а*), или защото Българитѣ отъ тия мѣста носятъ обикновенно единъ видъ гѫжови, домашно ткание, и то повечето зимѣ. Названието *турлаци* се срѣща и въ пѣснитѣ:

«Поведе Марко турлакътъ
Милицѫ млада Загорка.»

[4]) Прѣданието за повишението на харачитѣ е вѣрно. Отъ разнитѣ записки, които сме имали, относително харачитѣ ние можемъ днесь да подтвърдимъ до колкото помнимъ, че тѣ сѫ били отъ начало различни, споредъ разнитѣ условия на подчинението: опия, които мирно и своеволно се подчинявали на турцитѣ, обвързвали се да плащатъ харачь по 3 асприб), или по 3 и $^1/_2$ на всяка мѫжка глава; на нѣкои само, които

а) Че старитѣ Славени, които сѫ влѣвли въ съставътъ на Българската държава, сѫ сматрѣли на Българитѣ като другоплеменци се проявява както въ историята тъй и въ други случаи. Между друго и въ мѣстни нѣкои названия се забѣлѣжва отличието което сѫ правили. Тъй *Българка* названието носятъ и днесь 1-о единъ тѫповрьхъ хълмъ отъ южнитѣ планински бърда, лежащъ право на сѣверъ отъ надвѣсеннийтъ надъ Сливенъ хълмъ, Кутелка, съ който е скаченъ; 2-о другъ единъ хълмъ кѫдѣ сѣвернитѣ отлови на балкана при Бедекъ и Мьсченица, между Трѣвна и Казанлѫкъ.

б) До кѫдѣ половината отъ минѫлото столѣтие смѣтката на данъцитѣ, както и на земанието и даванието между нашитѣ е ставала на аспри (тур. *акче*, бѣло) но каква цѣна сѫ имали тѣ опредѣлено не ми е извѣстно; отъ нѣкои рѫкописи, снавени до сега въ Враца, може да се види че една аспра насегашна цѣна е имала около 33 пари. Въ Тракия тоже се е употрѣбявала думата аспри до скоро, както става явно отъ слѣдующитѣ два записа снети въ Голѣмо Бѣльово.

Ние признаваме че названието Рупци, Рупалани или Ропалани е пристигнало да има значението на горци (тур. Даалии), т. е. хора които живѣятъ въ горитѣ; таквозъ сжщо значение, каквото иматъ днесь планинци, балканджии, а още повече колибари и общо селяни, хорияти, пейзани[5]); но името Рупци и Рупалани мислимъ да про-

се наслаждавали на особно благоволение, ставало снисхождение до 2 ½ аспри; а ония които се подчинявали насилствено, чрѣзъ война, тѣмъ налагали да плащатъ, въ врѣмето на Мурата, по 5 аспри, въ врѣмето на Баязита по 7 аспри. Испослѣ това даждие било изравнявано и само на нѣкои мѣста, които били привързани на желѣзнитѣ и сребърнитѣ рудокопи, както и разнитѣ видове войници: *харбалии, балтаджии, шаханджии* и други, имали нѣкаква разлика на споредъ особеннитѣ си привилегии. Кждѣ краятъ на миналото столѣтие, даждието на харачитѣ, повечето изравнено, възлизало до 13 аспри на мжжка глава. Но въобще то зависело отъ мѣстнитѣ по-напрѣшни управители, аенитѣ и настанявaннитѣ отъ тѣхъ хора да събиратъ харачитѣ, а тѣ плащали на царската хазна кесимъ. Въ прѣобразованието на тоя данъкъ, въ началото на настоящето столѣтие, не знамъ какъ е направена смѣтката, когато се е подвързавалъ да се плаща на царската хазна, това даждие се плащаше на 4 и на 5 степена: най-скжпитѣ харачи, наричани *аляа*, т. е. високи, се плащахж по 60—65 гр. други наричани *евсатъ*, срѣдни, по 30—22 ½ бѣха почти редовнитѣ за възрасть отъ 21 година до 60; но момчетата отъ 12—14 год. плащаха по половинъ харачъ 15—16 гр. а още по-малкитѣ, отъ 5 и 7 години до 14, плащаха *спенджа* парасж по 60 пари и 100 пари. За тѣхъ имаше нѣщо като мѣрка, прѣмѣряхж на дѣтето вратътъ съ една връвь и прѣзъ тая примка ако се провираше главата му, плащаше спенджа, ако ли неможеше да се проврѣ — половина. Послѣ Кримската война това даждие се промѣни на *бедель* (замѣна) и досягаше обикновенно по 33—34 гр. отъ 17—18 год. нагорѣ до 70 и 80.

[5]) Това име е спазено на нѣкои мѣста въ Македония особенно около Солунъ. Най-вече селенитѣ отъ голѣмото въ Солунско Българско село

I Омология за *аспри*.

Со симъ моимъ писанием исповѣдую азъ ѿдолуподписанний како ради м..и нужда и потрѣба приххъ *аспри* у заемъ ѡ кир. Стоянъ числомъ гроша 500 и сл...мъ петстотинъ на цѣли окружни годъ на стотѣ по осемъ и егда поощетъ ..хъ того ради даю ему сию мою омологию за извѣстнѣйшее увѣрение 1831 лѣто мѣсецъ.

II Темесукъ за 280 гр.

Весно буди всякому брату християну и терговцу, който би чути ї видѣти или сия писмомъ прочетати да имути вѣрно веровати, како азъ Ангелъ приидо при кир. чорбаджи Георги та узе за моя потрѣба *аспри* гроша 280 и по слово двѣсте и осемдесе и туриме задо за 3 мѣсеци да ме чека и му оставуваме залокъ драма 305 сасъ кърпата сребро.

Марторъ	Марторъ	Писоцъ
Христо	Герги	Стойку
Чорбаджи	Сапзина	Даскала
		Кривия

Платецъ азъ Ангелъ Машевъ полагаемъ перстъ заради увѣрение.

исхожда отъ думата *рупа* у западнитѣ Българи, а у самитѣ Рупци *ропа*, което означава дупка, трапъ, яма, ниско мѣсто[6]). Названието происхожда не отъ мѣстото, а отъ жилищата които иматъ това подобие, както изба, копторъ, бордей, както е общо названието колибари на планинцитѣ въ сѣверна България отъ жилищата имъ: колиби и копери по гората и показва горски, груби, диви хора, съ една рѣчь думата Рупци и Ропалани има значението на старитѣ *Троглодити*.

Както и да е, но извѣстнитѣ подъ това име Българи, населяватъ едно голѣмо пространство, почти всичката южна страна на Тракия и источна Македония — отъ Черно море на истокъ до задъ Струма на западъ, и отъ тамъ приморскитѣ мѣста на Архипелагъ до задъ Марица на сѣверъ. Собствено тѣхнитѣ населения захващатъ край Черно-море, на югъ отъ Бургасъ и Созополъ, въ Хасекеликътъ до кѫдѣ Мидия, дѣто сѫ извѣстни съ името Рупци. Тука сѫ размѣсени до нѣйдѣ съ сѣверотракийскитѣ Българи, които сѫ ги запрѣварили съ послѣдни прѣселения около Цариградъ, Чаталджа и Силиврия, но пакъ тѣ прѣобладаватъ въ Бунаръ-Хисарско и Кърклисийско. Въ Одринско, Баба-Ескисийско и Люле-Бургаско, дѣто прѣобладаватъ сѣверо-тракийскитѣ Българи, Рупцитѣ сѫ оттикнѫти п'о на югъ; има ги въ Узунъ-Кюприйско и Енешко извѣстни подъ името рупали. Отъ тамъ, като възлѣзватъ по Марица до Мустафа-паша, досягатъ на севѣръ до Сакарътъ; а отъ тамъ пакъ на югъ отъ Марица населяватъ исключително планинскитѣ мѣста на Рудопитѣ като се спущатъ по политѣ имъ на сѣверъ до задъ Марица, а на югъ до поморията на Архипелагъ. Въ приморскитѣ страни тѣ се простиратъ на западъ отъ Ференско (Деде-агачъ), Гюмюрджинско, Ениджеиско, Кавалско, Зѫхненско и Сѣрско до рѣкѫ Струма. А на сѣверъ по сѣвернитѣ поли на Рудопитѣ, по дѣсний брѣгъ на на Марица, като начнемъ отъ Димотишко[7]), та на западъ, Чирменско, Хаскюйско, дѣто тѣ получаватъ името Рупалани, и минуватъ

Киречь кюю или *Ени кюю* сами себе си наричатъ изобщо *пейзани*, което значи селени, колибари, диваци.

[6]) Освѣнъ думата ропа, която е въ общо употрѣбление у Ропаланитѣ вмѣсто трапъ, дупка—ропка, значи и падина. Падината въ Рупчосъ, дѣто сѫ селата Павелско, Хвойна, се нарича *ропката*.

[7]) Въ Димотишко има нѣколко села само Българи, които си отличаватъ по нарѣчието и по носията отъ Ропаланитѣ и отъ сѣверотракийцитѣ, но не съмъ ималъ случай да ги изучѫ добрѣ.

на лѣвий брѣгъ на Марица въ Старо-Загорско и Чирпанско дѣто досягать дору до политѣ на Срѣдня Гора.[8]) Въ Пловдивско тѣ сѫ оттикнѫти до самитѣ подножия на Родопитѣ до Станимѫка и Кръчимъ; а отъ Елли-дере въ Чепина, тѣ сѫ вече и въ горитѣ оттикнѫти чакъ до върховетѣ на Родопитѣ. Въ самийтъ Рупчосъ на западъ нарѣчието е вече размѣсено съ Чепинското, което е особенно[9]), Рупченското нарѣчие владѣе нагорѣ до кѫдѣ Батакъ, но доста измѣнено; то е слабо и въ по-малкитѣ доспатски села, принадлежащи на Неврокопъ. Разложското нарѣчие прѣобладава тукъ по севернитѣ отлози на Родопитѣ, но зато на югъ, въ Неврокопско, Мѣлнишко, въ Драмско-Демирхисарско и Сърско, та до Струма прѣобладава пакъ рупаланското.

Въ поменѫтий край на Македония извѣстнитѣ намъ Рупчане или Ропалане сѫ познати повече подъ-името *Мърваци*, което тоже се сматря като презрителна придѣвка. Нѣкои искать да кажѫть, че това име имъ е надѣнѫто, защото живѣять въ планинскитѣ и горнститѣ мѣста и се занимавать повечето съ *Мърва* (вѫглища) и рударство. Мнозина отъ тѣхъ подъ името Стивястари странствувать по цѣла Македония дори и въ Грьция, дѣто ходятъ да дрънкать памукъ и го свивать на тулупи (вандаци), правятъ и бърда, та ги

---

[8]) Нѣкои отъ Рупцитѣ въ частни прѣселения сѫ отишли далеко на сѣверъ; тъй на примѣръ Шуменското село *Рупчанс* въ балканътъ на предѣлитѣ съ Карнабатско при Камчи Махале, и селото Енина въ Казанлѫшко, въ тия села говорътъ е вече доволно измѣненъ, но все пакъ знающий може лесно да забѣлѣжи, че въ основата му лежи рупаланското нарѣчие.

[9]) Чепина е на раскрьстъ на нарѣчията, като граничи на сѣверозападъ съ западното нарѣчие, на югъ съ рупаланското, а на истокъ съ тракийското. За това въ нарѣчието си то отъ западното е зело простото произношение на буквата *ѣ* като чисто *е* което е противоположно на рупаланското: отъ него отличя то още и въ употрѣбението на указателнитѣ мѣстоимения, въ които слѣдува повече источното нарѣчие въ образование на членътъ. Само въ носовитѣ букви подходи до нѣйдѣ на рупаланското; но и въ тѣхъ пакъ отлича по употрѣбението имъ. До колкото ми е извѣстно днесь, освѣнъ седемьтѣ села въ Чепина, Чепинското нарѣчие (извънъ Чепина) се говори въ Неврокопското село Скребатно и въ Широколѫкскитѣ села на Рупчосъ, което е усвоило повече приеми отъ Рупчянското. Подирь него иде Ахѫ Челебийското, което въ носовитѣ звукове подходи на Чепинското, а членоветѣ съ по-голѣмата часть на нахията Рупчосъ въ което се и отличават отъ общото южно нарѣчие.

разнасятъ да ги продаватъ [10]), а много има отъ тѣхъ и кираджии.

По всички тия изброени мѣста се говори едно нарѣчие отлично отъ Западно-Македонското и отъ Тракийско-Българското. До последнето подходи то повечко въ окончанията на глаголитѣ; но, освѣнь многото съвсѣмъ особенни думи що има [11]), то се отличава по неизговарянието на много букви и цѣли срички и пакъ въ произношението на буквата ѣ, която изговарятъ на всякждѣ като я, безъ да гледатъ на съгласнитѣ и гласнитѣ които имъ прѣдидѫтъ или слѣдуватъ, като: гряшенъ, дяте, ряка, млячна, свяшь, а още повече въ указателнитѣ и относителнитѣ мѣстоимения и въ производнитѣ отъ тѣхъ опрѣдѣления и отношения. изъ общо пакъ това нарѣчие стои провлѣканесто и расцапано, и като нарѣчие на южни жители които сѫ въ прямо сношение съ гърцитѣ въ него сѫ се вмъкнѫли и повече грьцки думи отъ колкото въ другитѣ нарѣчия.

Въ пространството, което завзема рупчанското население по съприкосновенисто, което е имало и има съ севернитѣ Тракийски Българи, съ Чепинскитѣ, Разложскитѣ и други отъ западнитѣ, повлияло е 10 нѣйдѣ и на особенното имъ нарѣчие; тъй щото и въ него може

[10]) Особеннитѣ думи колкото имаме събрани ще ги обнародваме другъ пѫть въ друга нѣкоя статия или въ особенна книжка, защото се набиратъ врьзъ двѣ хиляди отъ Български корени само разни думи; но тука ще споменемъ нѣколко за примѣрь: лѣти, лита дъждь, вмѣсто вали, иде (и Македонското върие) дъждь; живъ хлѣбъ, живо мѣсо, вм. суровъ-во; кратило се, вм. свършило се; крапо, вмѣсто кѫсо; рукамъ, вм. викамъ, ропа, вм. дупка, трапъ; изгривъ-ий, вм. истокъ; главявамъ, — веникъ-ница, вм. годявамъ—деникъ—ница; Калтата, кръстникъ, кумъ; калимана, кръсница; ся вм. сега; котри, котро вм. кой, кое: кайно вм. както; дѣно = дѣто; ево = ето; лю дойде = щомь дойде; ке вм. ще на всякждѣ почти съ твърдѣ малки исключения.

[11]) Рупаланското, т. е. южното нарѣчие е распрострѣно почти въ всичкитѣ горѣспоменѫти мѣстао тъ Македония, но собственно Мърваци се наричатъ слѣдующитѣ села: Ловче и Парилъ въ подножията на планината Али Ботушь; Тарлисъ, Старчища, Горне Броди и Долне Броди по планината Черна Гора (Кара-дагъ) Сѣрска; Крушево и Кѫрчево въ подножията на *Шарлия*; Лисее или Елесъ и Гюреджикъ въ подножията на Лисеенската планина; Бутимъ, Ливадища, Черешево, Блатска (турско село) въ подножията на Волъчката планина. Задъ Стъргачь (малка една планинка: въ полето се падатъ Либяхово, Въземъ (турски Везме) и Вълково; Лжки, Тѣшево и Гайтаниново сж при подножията на Тѣшевската планина. Висчки тѣзи планини сж въ расклоненията на Доспатъ и Перинъ. А Кендикъ се казува малка една клисура, която дѣли мьрвашкото поле отъ Зъхненското. Има и други още села Мърваики, но тѣзи сж главнитѣ.

да се каже че има нѣкоя разница особенно между источното и западното, но твърдѣ малко и то повечето въ носовитѣ звукове. Въ срѣдата обаче и къмъ приморието на югъ то е ч по-чисто и пообособено. Освѣнъ носнитѣ наричани букви, които иматъ особни нѣкакъ и сложни звукове; тѣ иматъ и тритѣ вида членове за опрѣдѣление, каквото Дебрянското поднарѣчие въ Македония; но по-на други основания. Забѣлѣжително е, че както въ Македония въ найзатънтенитѣ и отстранени мѣста, вжтрѣ между арнаутитѣ се виждатъ спазени три вида членове и наклонность да промѣнуватъ носовитѣ звукове на *о* и *е*, това сжщото почти се срѣща и по отпжтнитѣ и непроходни мѣста на Рудопитѣ, а най вече на Ахж-Челеби, Даржж-дере, въ Рупченската нахия и прѣимущественно въ Широка-лжка.

Като оставимъ за сега да расправяме за носовитѣ звукове, ние ще кажемъ нѣщо само за тройнитѣ членове въ сравнение на сжщитѣ въ Македония. Ние незнаемъ въ Македония само въ Дебрянско ли и на колко пространство държи това языкословно явление, — тройнитѣ членове, но въ Рудопитѣ можемъ колко годѣ да опредѣлимъ то е свойственно на по-голѣмата часть отъ населението въ Ахж-челебийското окрлжие и въ всичката исключително Рупчоска нахия. Освѣнъ селата въ сѣвернитѣ поли, отъ Перущица, до Станимжка, въ които по прямитѣ сношения съ Пловдивъ и по влияние на книжний язикъ въ училищата това свойство е ослабнало и отпаднжло. На противъ въ смѣжни нѣкои на Рупчосъ села, както и въ Ахж-челеби се пази още ако и не съ сжщата строгость и правилность

I.

Тройнитѣ членове въ южното нарѣчие.

По всичкото поменжто пространство на южното нарѣчие въ употрѣбение сж слѣдующитѣ показателни мѣстоимения:

Въ единственно число.

За мжжкий родъ *сое*, *тое*, *ное*

За женский родъ *сае*, *тае*, *нае*

За срѣдний родъ *сова сва*, *това тва*, *нова нва*.

Въ множественно число

За тритѣ рода *сее*, *тее*, *нее*.

Отъ тѣхъ се образуватъ тройнитѣ членове.

Въ единственно число

За мжжкий родъ *съ*, *тъ*, *нъ*.

За женский *са*, *та*, *на*.
За срѣдний *со*, *то*, *но*. (*су*, *ту*, *ну*.)

Въ множественно число

За мѫжк. и женск. *се*, *те*, *не*.
За срѣдний *са*, *та*, *на* [1]).

Въ приложение членоветѣ на мѫжкий родъ *съ-тъ-нъ* въ единственъ брой, ако крайната буква е твърда, т. е. *ъ* голѣмъ, превраща се въ *а*, ако ли е мека, т. е. *ь* и *й*, прѣвраща се въ *е*.

За приложение и употрѣбение тройнитѣ членове вардятъ се тѣзи правила:

1). Ако прѣдмѣтътъ, за който се говори, е при лицето което говори, той го определя съ показателното мѣстоимение *съ*, *са*, *со* въ един. и *се* (*са*) за множественното.

Напр. Зьоми оглавь-са воглави коне-съ Мн. кони-се
искарай вола-съ искарай воли-се и волове-се
издой крава-са издой крави-се
прѣсей брашно-со. (су) прѣсей брашна-са.

2) Когато предмѣтитѣ сѫ при лицето на което се говори, тогава този, който говори, за да ги определи употрѣблява указателното мѣстоимение въ един. число *тъ*, *та*, *то* (ту) и въ множ. *тѣ* (та въ сѫщ. за срѣд. р.)

На прим. зьоми оглавь-та, та воглави конетъ (ни-те)
Затвори вола-тъ — воли-те — (ове-те)
Издой крава-та — издой крави-тѣ
Прѣсей брашно-то (ту) прѣсей брашната.

Тѣзи сѫщитѣ членове се употрѣбяватъ за прѣдмѣти въ минѫло или отколѣшно дѣйствие.

На пр. и негово-*то* (ту) момче бѣ тамъ.

Ти да знаешъ чьорно*то* ми куче, баракътъ не би се чудилъ на тва.

3) Когато прѣдмѣтитѣ, за които е дума, не сѫ ни при лицето което говори, ни при лицето, на което се говори, тогазь който говори определя ги съ показателното или относителното мѣстоимение *нъ*, *на*, *но*, въ един. число и съ *не* и *на* за сѫществ. срѣд. родъ.

---

[1]) Членоветѣ отъ множ. число за срѣдний родъ се употрѣбяватъ само въ сѫществ. имена, въ прилагател. и мѣстоим. рѣдко се чуятъ, преобладаватъ тия на мѫж. и жен. родъ.

Напр. Зьоми оглавь-на, та воглави коне-нь — ни — не
Затвори вола-нъ — затвори воли-не — овс — не
Издой крава-на — издой крави-не
Прѣсей брашно-но — прѣсей брашна-на.

По каквито правила се употрѣбяватъ показателнитѣ мѣстоимения въ употрѣбение на членоветѣ по сѫщитѣ се води.

1) Количественното нарѣчие
солкова пари що ми сѫ?
толкова пари що ми сѫ?
нолкова пари що ми сѫ?

2) Утвърдителното нарѣчие тъй, онъй или така, онака употрѣбява се *сой*, *той*, *ной*.

Частицата *то* въ мѣстоименията, нарѣчията и съюзитѣ, з които се мисли че става отъ съюзътъ *же*, види се че и тя се ва ди по тѣзи правила. Съсъ *со* неможяхъ да чуя но съсъ *то* и *ти* сѫ въ употрѣбение, напр. коя*то* и коя*но*, дѣ*то* и дѣ*но*, защо*то* и защо*но*.

II.

Тройнитѣ членове въ западното нарѣчие
(въ Дебрянско)

Въ Македония, у по-голѣмата часть отъ Българското население, въ употрѣбение сѫ тѣзи показателни мѣстоимения:

Въ единственний брой
За мѫжкий родъ *овя*, *той*, *оня*.
За женский — *оваи*, *тая*, *оная*.
За срѣдний — *овея*[1]), *това*, *онея*.
Въ множеств. брой
За тритѣ рода *овие*, *тие*, *оние*.

Отъ тѣхъ се образуватъ тройнитѣ членове

Въ единственъ брой
За мѫжкий родъ *въ*, *тъ*, *нъ*.
За женский — *ва*, *та*, *на*.
За срѣдний — *во*, *то*, *но*.
Въ множественъ брой
За мѫжкий и женский *ве*, *те*, *не*.
За срѣдний *ва*, *та*, *на*.

[1]) По нѣкждѣ вой, вая, во, както въ Тиквешко и другадѣ.

Въ приложение членоветѣ на мѫжкий родъ *въ*, *тъ*, *нъ* въ един. брой, ако крайната буква е твърда, превраща се повече въ *о* и рѣдко въ *а* и *е*, ако ли е мека въ *ю* и *е*, а рѣдко въ *я*.

За приложение и употрѣбение тройнитѣ членове слѣдуватъ тѣзи правила, които показахме за въ южното нарѣчие. На пр.

1) Земи оглавнико-въ наглави коньо-въ,
Затвори воло-въ — затвори воли-ве.
Измълзи крава-ва — измълзи крави-ве.
Прѣсей брашно-во. Прѣсей брашна-ва.
2) Земи оглавнико-тъ воглави (наглави) коньо-тъ — конетъ
Затвори воло-тъ — затвори воли-те и воловетѣ.
Измълзи крава-та измълзи крави-те
Прѣсей брашно-то. Прѣсей брашна-та

Сѫщий членъ се употрѣбява кога се говори за прѣдмѣти дѣйствовавши въ прѣминало време, както и въ южното нарѣчие.

3) Земи оглавнико-нъ воглави коньо-нъ,
Затвори воло-нъ — Затвори воли-не и волове-не
Измълзи крава-на — измълзи крави-не
Прѣсей брашно-но — Прѣсей брашна-на.

По сѫщитѣ правилá се употрѣбяватъ и колич. нарѣчия
волко или оволко пари
толко пари
колко или онолко пари.

III.

У насъ, въ сѣверо-источното нарѣчие показателни мѣстоимения са слѣднитѣ:

Въ Търновско тозь, тази, туй. Мн. тѣзи
Въ Пловдивско тоя, тая, това. Мн. тия, тизи и тѣзи
Въ Котелъ тозь, тази, този́ . . . . .
Въ Копривщица тоя, тая, това, въ единъ случай и
« « тойзи, тази и тозь, въ другъ случай;
« « оня, оная, онова въ единъ случай;
« « онзи, оназп, онозъ въ другъ случай.
Въ Търновско онзи, онази (оназь) и онуй. Мн. онѣзи.
Въ Пловдивско множ. ония, онизи и онѣзи.

За членъ се употрѣбява въ един. тъ, та, то, въ множ. тѣ, ти и та.

Показателнитѣ мѣстоимения сое или старото *сей сий* и *сь*,

както и *вой* или *овой*, старото *овъй*, *овый*, сѫ изгубени; но азъ мисля че употрѣбяванното у насъ *сь, зь, си, зи* и *зе* е остатъкъ отъ *сь, сий* и *сей* и се прилагатъ при мѣстоименията за напряжение. Тойзи, той си, тозь—тось часъ, както и руското тотъ часъ, тъй и азъси — азъ-зи, азе, наze, ваze оназн и други.

Сѫщо отъ *ова* е прибавката при то и оно, това и онова и други. Наращението *овъ* въ едносложнитѣ сѫществителни не е друго освѣнъ членътъ овъ, но ние му прилагаме и други членъ, сѫщо както правимъ и въ прилагателнитѣ съ пълно окончание.

Въ събирателнитѣ у насъ, дружина, множина, колцина, малцина, ние виждаме тоже членътъ —*на* срѣдний родъ, сѫщо и въ западна България, бичина (бичета) телчина (телета,) а въ Македония, прѣвращатъ а-то на я, дѣчиня, момчиня и др[1]).

Тъзи кратки забѣлѣжки въ III приложение показуватъ явно сѫществующата свръзка между източното, западното и южното български нарѣчия; но при разглежданието и съображенията върху употрѣблението на тройнитѣ членове и наклонностьта да превращатъ и изговарятъ носовнитѣ букви на *о* и *е* неможе да не предположи човѣкъ че въ южното нарѣчие—Рупченското има остатъкъ нѣщо тракийско а, западното — Дебрянското — нѣщо иллирийско! или поне подъ тѣхно влияние се е образувало това явение.

П. Р. С.

---

[1]) Друго е окончанието *ма, ина* и *има* подиръ числителнитѣ, каквото, двама, четирма, петима, то е съкратение отъ мѣстоимението *мина* (души), както става явно отъ пълното произношение: два мина, четири мина петь мина, десеть мина. (съвсѣмъ друго е третина четвъртина). Отъ какво е съкращението въ *ца*, като: двамца, тримца, всинца?